

“Gezi, Bardağı Taşırın Son Damlaydı”: Sosyal Psikolojik Bir Perspektifle Gezi Parkı İsyanını Anlamak

Meral Gezici-Yalçın

Özden Melis Uluğ

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Massachusetts Üniversitesi Amherst

Özet

Şehir isyanlarıyla ilgili uluslararası alanyazın Gezi Parkı eylemlerini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır (örn., Drury ve Reicher, 2005). Haksızlık algısı, haksızlığın ancak eylem yoluyla ortadan kaldırılacağı düşünülmesi, eylemler sırasında ortak bir kimliğin inşa edilmesi ve kolektifin gücüne güven duymayı içeren isyanın bileşenleri bu çalışmalarda ortaya konulmuştur. Bunun yanında, şehir isyanlarının geçtiği dört aşama (kalabalığın toplanması, dış-grubun müdahalesiyle ortak kimlik altında birleşmesi, dış-grupla gerginliğin tırmanışı ve kalabalığın eylemlerden güçlenerek çıkması) yine bu çalışmalarda gösterilmiştir. Bu araştırmada, hem kendini aktivist olarak görmeyen kişilerin eylemlere katılma motivasyonunu ve isyanı nasıl anlamlandırdığını betimlemek hedeflenmiş, hem de katılımcıların anlatılarından yola çıkarak uluslararası alanyazınla Gezi Parkı isyanının benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmak istenmiştir. Bu amaçla isyana katılan 13 kişiyle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara protestolara katılma gerekçeleri, eylemler sırasındaki deneyimleri ve eylemlerin sonuçlarını nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, bir süredir Türkiye’de gerçekleştirilen uygulamalar, katılımcıları “artık yeter” deme noktasına getirmiştir. Parktaki ağaçların kesilmesi “bardağı taşırın son damla” olarak anlatılmıştır (haksızlık algısı). Bir süredir “sineye çekilenlere” artık dur deme isteği ifade edilmiştir (haksızlığı eylem yoluyla ortadan kaldırma isteği). Parkta bulunmak, isyanın bir parçası olmak, kurulan ortak kimliğin (Gezi direnişçisi) bir üyesi olmak, eylemlere katılmaya devam etmenin nedenleri olarak açıklanmıştır. Katılımcılar gelecekte başka isyanların da olabileceğini düşünmüş ve umutla dolmuştur (kolektife duyulan güven). İsyanın bileşenleriyle ve geçtiği aşamalarla ilgili bulgular, hem alanyazınla benzerlikler ve farklılıklar üzerinden tartışılmış, hem de Gezi isyanının sosyal psikolojik bir yaklaşımla ele alınmasının gerekliliği çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gezi Parkı isyanı, kolektif eylem, anlatı analizi, söylem analizi, tematik analiz

Abstract

The literature on crowds and urban riots provides an important framework to understand the Gezi Park protests (e.g., Drury & Reicher, 2005). Research indicate that injustice appraisals, lack of alternatives to confrontation, building in-group identity (shared identity), and a sense of collective power (group efficacy) are main elements of riots. In addition, four stages of crowd action are described as a) gathering of the crowd; b) building a new social group in time due to the intervention of outgroup; c) increasing the tension between the ingroup and the outgroup, and d) empowerment. In this study, it is aimed to describe the motivations and experiences of those who do not see themselves as activists and to understand how they make sense of the protests. In addition, both the patterns of the protests in terms of its stages and the motivations of participants were compared with the international literature. Thirteen people from İstanbul who were protestors in the Gezi Park uprising participated in our study. The attempts to cut the trees in the Gezi Park and to burn the tents of the environmentalist were mostly expressed by the participants by using the metaphor of “the last drop”. Participants stated that they took to the streets in order to say “Enough is enough!” and “We are here”. Participants believed that oppression by the government and injustice in society could only be diminished through protests. The crowd gathered together under the common identity of “Gezi resistor”. Participants argued that the protests brought both personal and societal benefits. The common discourse about this point was being hopeful about themselves and society as a whole. Our results concur with the literature in terms of describing the motivations behind people’s participation and the stages of urban riots.

Key words: Gezi Park protests, collective action, narrative analysis, discourse analysis, thematic analysis

Yazışma Adresi: Yrd. Doç. Dr. Meral Gezici-Yalçın, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Gölköy Yerleşkesi, P.K. 14300, Merkez/Bolu

E-posta: meralgezici@gmail.com

Haziran 2013, Türkiye isyan tarihi açısından önemli bir dönemece işaret etmektedir. Gezi Parkı'nın savunusuyla ortaya çıkan ve büyüyen isyan, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi farklı disiplinler tarafından çeşitli açılardan ele alınmış ve bu konuda cılız da olsa Türkçe bir alanyazın oluşmuştur (örn., Arat, 2013; Böcü, 2015; Erdoğan ve Uyan-Semerci, 2016; Farro ve Demirhisar, 2013; Göle, 2013; Göztepe, 2013; Kuymulu, 2013; Yörük, 2014; Yörük ve Yüksel, 2014). Gezi Parkı isyanına sosyal psikolojik açıdan yaklaşan araştırmalar da yürütülmüş (örn., Odağ, Uluğ ve Solak, 2016; Uluğ ve Solak, 2017), ancak bu çalışmalar çoğunlukla Gezi Parkı eylemlerine katılan aktivistlerle gerçekleştirilmiştir (Acar ve Uluğ, 2015, 2016; Uluğ ve Acar, 2014, 2015). Aktivistlerin eylemliliğini anlamak kadar aktivist bir kimliğe sahip olmayan kişilerin eylemlere katılma nedenlerini anlamak da önemlidir. Nitekim aktivizmle ilgili yapılan çalışmalar, bireylerin geçmiş eylem yaşantılarının sonraki eylemlere katılımlarını yordadığını göstermektedir (örn., Stürmer ve Simon, 2004). Bu sebeple, daha önce herhangi bir kolektif eylem deneyimi olmayan kişilerin ilk kez, üstelik şehir isyanı gibi özgün bir kolektif eyleme katılımlarının dinamiğini anlamak oldukça önemlidir.

İsyan olgusunu anlayabilmek için, bireyi bulunduğu bağlamla etkileşim içinde, başka bir anlatımla, bireyi çevresini etkileyen ve ondan da etkilenen bir özne olarak ele alan sosyal psikoloji araştırmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Kolektif eylemlerle ilgili sosyal psikoloji alanyazını, her ne kadar görece yeni bir alan olsa da, oldukça önemli araştırmalara ev sahipliği yapmaktadır (ayrıntılı bir inceleme için bkz. Kışlıoğlu ve Uluğ, 2015). Örnek vermek gerekirse, çiftçi grevlerinden (de Weerd ve Klandermans, 1999; Klandermans, Sabucedo ve Rodriguez, 2004) holi-ganizme (Stott, Hoggett ve Pearson, 2012; Stott ve ark., 2008) öğrenci protestolarından (Tausch ve Becker, 2013), göçmenlerin kolektif eylemlerine (Gezici-Yalçın, 2007, 2009) dek çeşitli bağlamlarda ve çeşitli sosyal gruplarla kolektif eylem çalışmaları yürütülmektedir.

Kalabalıkların kolektif eylemini, başka bir anlatımla, özgün bir kolektif eylem biçimi olan şehir isyanlarının ortaya çıkışını ve geçtiği aşamaları ele alan araştırma bulguları, Taksim Gezi Parkı ayaklanmasını ele almak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Bu araştırmanın amacı, kendini aktivist olarak görmeyen bireylerin Gezi Parkı protestolarına katılma nedenlerini anlamak, isyan anlatılarını ve söylemlerini analiz etmek ve buradan hareketle isyanın alanyazınla örtüşen ve ayrılan yönlerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla, Gezi Parkı eylemlerine katılmış 13 kişiyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yürütülmüştür. Katılımcılara isyana katılma gerekçeleri, isyan deneyimleri, isyan süresince hissettikleri, kendilerini bir grubun parçası olarak görüp görmedikleri gibi sorular yöneltilmiştir. Analiz sonuçları, alanyazınla karşılaştırıl-

mış, benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Belirli bir tarihsel ve kültürel bağlam içinde gerçekleşen kolektif eylemin özgünlükleri, Gezi Parkı isyanına katılanların anlatı ve söylemlerinden yola çıkılarak tartışılmıştır.

Şehir İsyanlarını Anlamak

İsyanlar ve kitle (kalabalık) davranışları uzun yıllar Gustave Le Bon'un kimliksizlenme (de-individuation) anlayışı temelinde ele alınmıştır (bkz. Drury ve Reicher, 2000; Stott ve Drury, 2016). Ancak 1990'lı yıllarda Steve Reicher ve arkadaşları, bireylerin kalabalık içinde bağımsız birer özne olarak davranmak yerine ortak bir sosyal kimliğe referansla davrandığını ortaya koymuştur (örn., Drury ve Reicher, 1999; Reicher, 1987, 1996, 2011; Stott ve Reicher, 1998). Başka bir anlatımla, Le Bon'un ileri sürdüğü gibi insanlar kalabalık içindeyken kimlik yitimi değil, kimlik değişimi yaşamaktadır.

Şehir İsyanlarının Geçtiği Aşamalar

Kalabalık, çoğunluğu aktivist olmayan bireylerden oluşan bir topluluktur; psikolojik olarak farklı kimlikleri ve niyetleri bulunan fiziksel olarak tek vücut olan bir birlikteliktir (bkz. Reicher, 2011). Bu kalabalık, kimi olaylar ve müdahaleler sonucunda çeşitli aşamalardan geçen dönüşümler yaşamaktadır (örn., Drury ve Reicher, 1999, 2009; Reicher, 1996; Stott ve Drury, 2000): Birinci aşamada, eylemcilerin bazılarının daha radikal olduğu ama çoğunun kendini yasalar karşısında *saygın vatandaşlar* olarak gördüğü, psikolojik olarak farklı gruplardan oluşan ancak fiziksel olarak tek bir birliktelik bulunmaktadır. İkinci aşamada, güçlü olan dış-grup (genellikle polis) kalabalığı tehlikeli bir bütün olarak algılamakta ve kalabalığı kontrol etmek için kendi gücünü ona dayatmaktadır. Zorun bu kullanımı, kalabalık tarafından meşru bir hak olarak gördüğü şeyden mahrum edilme olarak değerlendirilmektedir. Üçüncü aşamada, polisin zoru karşısında geliştirilen ortak kader algısı ve ezilmişlik duygusu, kalabalığı birleştirmektedir; ılımlı olanlar bile ortak kimliğe referansla radikal eylem çağrılarına kulak ver(ebil)mektedir. Son aşamada ise, eylemcilerin tehlikeli olduğu yönündeki polisin algısı güçlenmekte, polisle eylemciler arasındaki gerginlik tırmanışa geçmektedir. Eylemler, kalabalığın güçlenmesiyle (empowerment) sonuçlanmaktadır. Kalabalığın güçlenmesi, kendini yetkin algılaması, eylemiyle değişim sağlayabileceğini düşünmesi, diğer bir deyişle, kendi gücüne duyduğu güvenin artması anlamına gelmektedir.

Kalabalıkla polis arasında yaşanan çatışmanın aşamalı bir şekilde ortaya çıkışı ve bu aşamaların sonuçları, örneğin, İngiltere'de Londra'nın Doğu Yakası'nda yürütülen yol karşıtı kampanyalara dair araştırmalarda ortaya konulmuştur (Drury ve Reicher, 2000, 2005; Drury, Re-

icher ve Stott, 2003). Reicher (2004, 2011) ayaklanmaya yol açan olayları ve eylemlerin evrimini şu şekilde anlatmaktadır: Yol karşıtı kampanya, başlangıçta ılımlı yerel protestocular ve daha radikal çevreci aktivistler arasında bölünmüştür. Polisin şiddeti herkese eşit bir şekilde uygulamasıyla ve protesto hakkının kullanılmasını engellemesiyle gruplar arasındaki fark silinmiştir. Bu durum, özellikle bölgede yaşayan insanlar için bir dizi değişimi de beraberinde getirmiştir. Başlangıçta kendini demokratik haklarını kullanan öznel olarak görenler, polisin onları *muhalif ve devlet-karşıtı* olarak konumlandırmasıyla birlikte, daha muhalif kavramlarla kendini ifade etmeye başlamış ve *devlet-karşıtlığı* pozisyonunu kabul etmiştir. Sonuç olarak, protestocular, eylemler sırasındaki değerlerini ve yaşamsal amaçlarını yeniden tanımlamıştır. Böylece daha önce hiçbir bağ hissetmediği diğer muhalif grupları da, örneğin başka bir şehirde greve giden madencileri, ortak bir kategorinin üyesi olarak algılamaya başlamıştır. Protestonun amacı, yerel topluluğu ve köyün yeşilini korumaktan hükümetin tüm yol inşaatı programına ve bunu halka dayatmasına karşı çıkmaya dönüşmüştür. Başarı, kötü betonlaşmaya karşı korumaktan insanları hükümete karşı harekete geçirmeye ve polisin meşruluğunu sorgulamaya kadar kampanyayı sürdürmeye doğru evrilmiştir (kalabalık davranışları için ayrıca bkz. Reicher, 1987, 2001, 2004).

İsyan araştırmalarında genellikle kıvılcımı çakan bir olay olduğu da gözlenmektedir. Örneğin, İngiltere’de 1994 yılında ortaya çıkan yol karşıtı ayaklanmada kestane ağacının kesilmek istenmesi (Drury ve Reicher, 2005); St. Pauli ayaklanmasında polisin Black and White Cafe’ye baskın yapması (Reicher, 1984); 2011’de Londra merkezli isyanda Tottenham’da yaşayan Siyahi bir gencin öldürülmesi, *bardağı taşıran son damla* olarak algılanmıştır. Reicher ve Stott’un (2011) *ikonik bir başlangıç* olarak adlandırdığı buna benzer bir olayın ardından, genellikle belirli bir yerde yaşayan insanlar, polisin ağaçlara ya da insanlara karşı yaptığı saldırıyı kendilerine yönelik bir saldırı olarak algılamakta ve isyan başlatmaktadır.

Şehir İsyanlarının Nedenleri, Kurulan Kolektif Kimlik ve Duygular

Reicher ve Stott (2011), isyanların dört bileşeni bulunduğunu ileri sürmektedir: (a) Haksızlık algısı, (b) haksızlığın ancak ve ancak eylem yoluyla ortadan kaldırılabileceği düşüncesi, (c) kolektif ortak bir kimliğin kurulması ve (d) kolektife güvenme. Haksızlık algısı, kolektif eylemin ilk bileşenidir; yaşam biçimine yönelik tehdit algılama (kültürel), haklarından mahrum bırakıldığını düşünme (politik), mükâfatlarının engellendiğini hissetme (ekonomik) gibi üç farklı nedenle ortaya çık-

maktadır. Kültürel, politik ve ekonomik nedenler, ayrı ayrı ortaya çıkabileceği gibi kimi zaman hepsi bir arada da hissedilebilmektedir. Algılanan haksızlığın sadece eylem yoluyla ortadan kaldırılacağına inanma, kolektif eylemin diğer önemli bir bileşenidir. Haksızlığa maruz kalmanın yanında, haksızlığa uğrayanların ortak bir kaderi paylaştığını (“hepimiz aynı gemideyiz”), ortak şikâyetlere sahip olduğunu, ortak düşmana karşı öfke duyduğunu düşünme, diğer bir anlatımla ortak bir kimliğin inşası, kolektif eyleme katılımın diğer bileşenidir. Bu ortaklık algısı, kişi eyleme geçtiğinde başkalarının da eyleme geçeceği ve destek vereceği şeklinde bir güven duygusunu ortaya çıkarmaktadır. Başka bir ifadeyle, mağdur olmak ve öfke duymak, kolektif eylemin başlaması için yeterli değildir; başkalarının da mağdur ve öfkeli olduğu ve bu nedenle eyleme geçeceği fark edilmelidir. Bu gerçekleştiğinde, insanlar statükoyu sarsmak için kendini *yeterince güçlü* hissetmektedir, diğer bir deyişle, kendine *öz-güven* duymaktadır (Reicher ve Stott, 2011).

Araştırmacılara göre, isyana giden yol, temelde haksızlık (meşruluk) algısıyla ilişkili olsa da bu, birçok unsurun birbiriyle etkileşimini barındıran uzun bir yoldur. Örneğin sosyal kesintiler, yaşam koşullarında gerileme gibi bir süredir maruz kalınanlar, ortak kimlik algısını, kolektif dayanışma duygusunu ve yaşanılanların *gayri meşru* olduğu düşüncesini yavaş yavaş olgunlaştırmaktadır.

Bir isyanda, farklı kimliklere sahip ve farklı hedefleri olan çeşitli sosyal gruplar yer almaktadır. Bu gruplar içindeki kişilerin neyin peşinden gidecekleri, *biz* ile örtüşen önerilerin varlığına bağlıdır. Kalabalık içinde yer alan farklı sosyal kimliklere sahip gruplar, farklı davranışlar geliştirebilmektedir. Ortak kimlik, ortak dünya görüşü ve ortaklaşılan öncelikler olduğu sürece, insanlar olaylara benzer şekillerde tepki vermekte ve benzer amaçların peşinden gitmektedir. Bu anlamda, kendilerine ne yapmaları gerektiğini söyleyecek otorite sahibi bir *kurumsal lidere* ihtiyaçları yoktur. Birilerinin daha önce harekete geçmesi, kalabalıkları harekete geçirmektedir. Böyle bir bağlamda, insanlar belirli kişilerin yaptıklarını taklit ve takip ettiği için bazı kişiler lider gibi görünmektedir.

Haksızlığa maruz kaldığını düşünenlerin geliştirdiği *ortak kader* algısı, otomatik olmaktan çok etkili liderlik, kapsayıcı marşlar, sloganlar ve ortak pratiklerle zaman içinde başarılan bir durumdur (bkz. Reicher, 2011). İnsanlar kendilerini başkalarıyla birlikte ortak bir kategorinin üyesi (örneğin eylemci) olarak görmeye başladığında, tanımadığı diğer grup üyelerini kendilerine daha yakın algılayabilmektedir (örn., Reicher ve Haslam, 2009). “Bizden” dediği ancak önceden tanımadığı kişilere karşı güven ve saygı duymakta; onların kararlarını dayatma olarak algılamamakta; adil olduklarını

düşünmekte; onlara yardım etmekte ve kendine de yardım edileceğini düşünmektedir. Hatta gündelik yaşamda korumaya çalıştığı mesafeyi terk ederek tanımadığı kişilere dokunup sarılmakta ve samimi bir şekilde davranmaktadır. Acil durumlar karşısında kendini korumaktan önce başkalarını korumayı düşünebilmekte, başkalarını ezmekten çok başkaları uğruna kendini tehlikeye atabilmektedir (örn., Drury, Cocking ve Reicher, 2009; Drury, Novelli ve Stott, 2013). Eylemler sırasında yaşanan sosyal dayanışma, gelecekte benzer eylemlerde yer alma isteğini beslemektedir (örn., Drury ve Reicher, 2005). Bu esnada yaşanan sosyalleşme, belirli bir sosyal kategoriye daha fazla bağlanmayı beraberinde getirmekte (bkz. Templeton, Drury ve Philippides, 2015); insanların uzun vadeli iyi-oluşlarına katkıda bulunmaktadır (bkz. Hopkins ve Reicher, 2015). Üstelik bu durum sadece eylemlere katılanlar için değil, dışarıdan destek verenler ve seyirciler için de geçerlidir (ayrıca bkz. Drury, Brown, González ve Miranda, 2015). Reicher'in (2011) ifadeleriyle söyleyecek olursak, kolektif eylem politikayla neşeyi, ciddiyetle mizahı birleştirebilmekte; sokak politikası, karnavallaştığında daha etkili olmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Gezi Parkı protestoları bağlamında, ilk defa bir eylemde yer almış kişilerin isyan anlatılarını ve böylece, isyanı nasıl anlamlandırdıklarını betimlemek ve alanyazındaki kolektif eylemin bileşenleri ve isyanın geçtiği aşamalarla ilgili bulgularla karşılaştırmalar yapmaktır. Bu çalışmada, Reicher ve arkadaşlarının ortaya koyduğu kolektif eylemin dört bileşeni (haksızlık algısı, haksızlığı ancak kolektif eylem yoluyla ortadan kaldırılabileceği inancı, eylemler aracılığıyla ortak bir kimliğin inşası ve kolektifin gücüne güvenme) ve isyanların geçtiği dört aşama (kalabalığın bir araya gelmesi, dış-grubun müdahalesi karşısında kalabalığın ortak bir kimlik altında birleşmesi, dış-grupla gerginliğin tırmanışa geçmesi ve kalabalığın eylemlerden güçlenerek çıkması) teorik çerçeve olarak kullanılmıştır. Katılımcıların Gezi Parkı isyanındaki haksızlık algısı, grup aidiyetleri, duyguları ve isyanı anlamlandırma biçimleri derinlemesine mülakatlar yöntemiyle elde edilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Gezi Parkı isyanında gözlenen örüntüleri ve bu örüntülerin önceki isyanlarla benzerliklerini ve/veya farklılıklarını protestocuların anlatıları yoluyla betimleyebilmek için indirgemeci olmayan bir yaklaşım benimsenmiştir. Diğer bir anlatımla, tümdengelimci ve tümevarımcı süreçler birlikte kullanılmıştır (bkz. Hayes, 2010). Bir taraftan, alanyazındaki bulgulardan hareketle

görüşme soruları oluşturulmuş (yukarıdan aşağıya araştırma süreci), bir taraftan da katılımcıların anlatımlarının ve söylemlerinin analizi yoluyla (aşağıdan yukarıya araştırma süreci) alanyazın dışındaki öngünlükler betimlenmeye çalışılmıştır (benzer bir metodoloji kullanımı için bkz. Vatansever ve Gezici-Yalçın, 2015).

Çalışmada tematik analiz, söylem analizi ve anlatı analizi yöntemleri birbirini tamamlayacak şekilde birlikte uygulanmıştır. Tematik analiz yöntemiyle (bkz. Braun ve Clarke, 2006) alanyazındaki benzer ve farklı (yeni) temalar betimlenmiştir. Söylem analizine ise katılımcıların başvurdukları söylemsel stratejileri betimleyebilmek amacıyla başvurulmuştur. Çünkü "insanların söylemi (metin veya konuşma) nesnelere, olaylara ve kategorilere yani şeylere sadece *betimlemez*, şeyleri *yapar*" (Potter ve Wetherell, 1987, s. 6, italikler eklendi). Anlatının söylemsel bir eylem olduğu görüşünden hareket edilen bu çalışmada Potter ve Wetherell'in (1987) söylem analiz yöntemi benimsenmiştir. Anlatı analizinde, anlatı unutmaya ve hatırlamaya içeren söylemsel bir eylemdir diyen Edwards'ın (1997) yöntemi kullanılmıştır. Anlatı ve söylem analizleri, sistematik okuma, yorumlama ve kategorileme tekniklerinin tekrarlı bir şekilde uygulanmasını içermektedir.

Katılımcılar

Araştırmanın örneklemini, İstanbul'da yaşayan ve isyana katılmış olan 13 kişiden oluşmaktadır. Sekiz kişiye ilk temas yoluyla, beş kişiye ise kartopu tekniğiyle ulaşılmıştır. Yaşları 21 ile 40 arasında değişen yedi erkek ve altı kadın görüşmeci, Gezi Parkı isyanının başladığı günden yaklaşık üç ay sonra yarı yapılandırılmış görüşmelerde kendi isyan deneyimlerini anlatmıştır. Katılımcılardan üçü doktora derecesini tamamlayan öğretim üyesi, dördü doktora öğrencisi (üçü yarı zamanlı işlerde, biri araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır), altısı ise lise mezunudur (bu katılımcıların beşi lisans ikinci sınıf öğrencisidir). Katılımcıların genel olarak Gezi protestosuna profiline uyduğu söylenebilir, çünkü isyana katılmış yaklaşık her beş kişiden üçü (%42,8'i üniversite mezunu ve %12,9'u yüksek lisans/doktora öğrencisi ya da mezunu) lise sonrasında eğitimine devam etmiştir (bkz. KONDA, 2014).

İşlem

Makalenin ilk yazarı, eylemlerin farklı kaynaklar tarafından farklı şekillerde ele alındığını ancak her şeyin nasıl başladığını katılımcıdan dinlemek istediğini belirterek görüşmelere başlamıştır. İstanbul'da yaşayan görüşmeciler, her şeyi başlatan olayı, kendilerinin kimlerle, ne zaman ve nasıl Taksim'e ulaştıklarını, neden gittiklerini, Taksim'de neyle karşılaştıklarını, başlarından geçen olayları, neyin hoşlarına gittiğini, neye

sinirlendiklerini veya neyle coştuklarını görece uzun ve heyecanlı bir şekilde anlatmışlardır. Soru-cevap formatının anlatımın gelişimine engel olmaması için (Edwards, 1997) gerekli olmadıkça (araştırma sorularına anlatımlarında yer verdiklerinde) katılımcılara başka soru sorulmamıştır.

Katılımcılara aşağıdaki alt başlıklar çerçevesinde şu ifadelerle sorular yöneltilmiştir: Olayların başlangıcı (“Bana olayların nasıl başladığını anlatabilir misiniz? Her şey nasıl başladı?”), bireysel katılım gerekçeleri (“Siz neden katıldınız?”), olaylar sırasında nelere tanık oldukları ve neler hissettikleri (“Neler yaşadınız?”, “Neler hissettiniz?”, “Hangi eylemlere destek verdiniz?”), grupsal aidiyetleri (“Eylemler sırasında kendinizi yakın hissettiğiniz, görüşlerini paylaştığınız, birlikte davrandığınız bir grup ya da gruplar oldu mu?”), “Kendinizi orada bulunan bir grupla özdeşleştiriyor musunuz?”), direnişin faydaları (“Sizce Gezi direnişinin bir faydası oldu mu?”) ve sosyal medya kullanımı (“Twitter ya da diğer sosyal medya araçlarını olaylar esnasında kullandınız mı?”).

Görüşmeler, ortalama 50 dakika (37-74 dakika arasında) sürmüştür. Mülakatların tamamı görüşmecilerin onayıyla kaydedilmiş, tüm mülakatlar deşifre edilerek metin haline dönüştürülmüş ve bu metinlerin defalarca okunması yoluyla analizler gerçekleştirilmiştir.

Analizde, önce, her bir görüşmecinin ortaya koyduğu anlatımın ve söylemin analizi yapılmıştır. Daha sonra, görüşmecilerin anlatımlarındaki ve söylemlerindeki ortak örüntü tematik analiz yöntemiyle betimlenmiştir. Böylece, ortak temalar altında benzer anlatı ve söylemler bir araya getirilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, olayların başlaması, gelişimi ve katılımcıların olayları anlamlandırmasına ilişkin temalara ve bu temalar altında katılımcıların anlatım ve söylemlerine yer verilmiştir.

Eylemlere Katılma Motivasyonları

İkonik bir başlangıç. Katılımcıların tamamı anlatımlarına çadırların yakıldığı günden bahsederek başlamıştır, daha sonra hatırladıkları şeyleri kendi istedikleri sırada anlatmışlardır. Taksim Gezi Parkı’na AVM’ye dönüştürme girişimine karşı çıkan küçük bir çevreci grubun parkta çadırlarını kurarak eylem başlatması, polislin şafak baskını yaparak çadırları yakması ve uyguladığı (aşırı) şiddetin sosyal medya üzerinden duyulması, kimi zaman değişen detaylarla da olsa tüm görüşmeciler tarafından anlatılmıştır. Günlerce süren eylemleri başlatan bu *ikonik başlangıç* görüşmeciler tarafından benzer şekillerde anlamlandırılmıştır: Büyük bir haksızlık. Örneğin bir katılımcı, bu durumu şu şekilde anlatmıştır:

Her yer betonlaştı İstanbul’da ve orası da nefes alacak küçük yerlerden bir tanesi. [...] Sabaha karşı orada çadırlarında uyuyan insanların üzerine polislin müdahalesiyle olaylar özellikle sosyal medyada inanılmaz duyulmaya başladı ve herkes böyle bir şeyin müthiş bir haksızlık olduğunu düşündü. Olaylar böyle başladı aslında. (Görüşmeci 4, 33 yaşında, kadın, üniversite öğrencisi)

Algılanan bu haksızlık farklı biçimlerde ifade edilse de temelde ağaçların kesilmesinin meşru olmaması, “yumuşak bir zemin üzerinden şiddetin uygulanması”, çok az kişiye karşı polislin çok sert müdahale etmesi ve polislin “vatandaşa” davranışını kabullen(e)meme vurgulanmıştır. Katılımcıların söylemlerinde dikkat çeken noktalardan biri, uygulanan bu (aşırı) şiddetin “göz göre göre” cereyan etmesi, “gözün bu kadar önünde olması” ve “bir türlü bitmemesi”dir.

“Bardağı taşıran son damla”. Görüşmeciler, parktaki ağaçların kesilmesi girişimini ve çadırların yıkılmasını *bardağı taşıran son damla* olarak ele almıştır. Bazı görüşmeciler *son damla* metaforunu, bazı katılımcılar ise *patlama* metaforunu kullanmıştır. Bir süredir insanların hissettiği “sıkılma”, “bunalma”, “dolma” hissi, Gezi Parkı’na yapılan müdahaleyle “patlamıştır”. Katılımcıların büyük bir kısmı, “patlamanın” yavaş yavaş olgunlaştığını belirtmiştir; katılımcıların ifadelerine göre isyan “birike birike” gelmiştir.

Anlatılara göre, uzun zamandır insanı depresyona kadar götürebilen mutsuzluk ve öfke gibi duygular hissedilmektedir. Bir görüşmeci bu durumu şu şekilde anlatmıştır:

Çoğu insanın farklı farklı sebepleri var. Enteresan kısmı o yani kimisi şundan dolayı, kimisi bundan dolayı nefret ediyor. İşte ne bileyim kadınlar özellikle çok fazla gittiği için ben de biraz motive olup gittim. Bir şey, hani nasıl derler? Herkes çok fazla sıkılmıştı. [...] Bunalmıştı. Çünkü hiçbir şey söyleyemiyorsun. Eskiden olsa bilmiyorum nasıl olurdu? Ben sonuçta politikayla hiç alakam yoktu yani hiç de şey yapmıyordum, oyumu verip geçiyordum yani herhangi bir şeye karışmıyordum ama şu an hani kötü olaylar oluyor, herkes mutsuz Facebook’a bakıyorum mutsuz, arkadaşlarımla konuşuyorum mutsuz. Birden insanlar bu şekilde patladı. (Görüşmeci 1, 27, erkek, doktora öğrencisi)

Geçmişten Gezi’ye dek birikenler. Katılımcılar bir süredir olup bitenleri çeşitli kelimelerle ifade etmiştir. Doğrudan “hükümet politikaları” kelimesini kullananlar olduğu gibi “yolsuzluklar”, “yalan dolanla yönetilmek”, “açık açık yalan söylenmesi”, “yangından mal kaçırır gibi alelacele kararlar alınması”, “adaletsizlik” kelimeleri de kullanılmıştır. Bir süredir yapılan hükümet uygulamaları içinde katılımcılar kent ile ilgili olanları “her

yerin kelleşmesi”, “kent hakkı”, “her yerin bazı insanlara peşkeş çekilmesi” gibi ifadelerle anlatmıştır. Bunun yanında, “yaşam alanının daralması”, “dayatılan yaşam tarzından hoşnut olmama”, “rahatsız edilme”, “müdahale edilme”, “on bir senedir yapılan kısıtlamalar”, “son birkaç yıldır dinin sürekli vurgulanması”, “kadınların mahremiyetine karışma” en çok ifade edilen rahatsızlık sebepleri arasındadır.

Kâle alınmayanlar, rencide olanlar. Bir süredir taraf haline getirildiğini ifade eden katılımcılar seslerini duyurabilecekleri bir zemin bulunmadığını anlatmıştır. Bazıları muhalefetin yetersizliğinden ve mecliste temsil edilmediğinden bahsetmiştir. Bazıları ise “muhafif düşüncelerimiz var” demiş, ancak bunu ifade edemediğini belirtmiştir. Hiçbir şey söyleyememe, söz hakkının olmaması, kimsenin bir şey diyememesi, kâle alınmama, her tür itirazın polisle karşılaşması, tepki gösterememek, her talebe hayır denmesi, kendilerine hiçbir şeyin sorulmaması, (ifade) özgürlüğün(ün) kısıtlanması, AKP’nin (Adalet ve Kalkınma Partisi) her istediğini yapması ve bu durumu bir türlü değiştirememeye eleştirilmiştir. Dolayısıyla, katılımcıların tamamı ikinci plana atıldıklarını, bir süredir aşağılandıklarını, insan yerine konulmaktan bıktıklarını, aptal yerine konduklarını, rencide edildiklerini, maruz kalınanları kaldıramadıklarını, yaşananların zorlarını gittiğini belirtmiştir. Aynı şekilde, hükümetin “biz kararımızı verdik, dediğimizi yaparız” tavrı, başbakanın söylemleri, kibri ve “kimseyi dinlemem” tarzı eleştirilmiştir.

“Bir şeyler yapma isteği”. Katılımcılar, televizyondan izlenen görüntülerin ve sosyal medyadan paylaşılan resimlerin ardından genel olarak evde duramadığını, başka bir şeye odaklanamadığını, bir şey yapma arzusuyla bir an önce sokağa çıkmak istediğini ifade etmiştir. Bazıları (çok) sınırlendiğinden bahsetmiş, bir an önce Taksim’e gitmek ve “o insanlarla beraber olmak” istediğini anlatmıştır. Bazıları ise “gereklilik” kelimesiyle kendini ifade etmiştir: Orada bulunma gereği, araya gitme gereği, yapma gereği. Katılımcıların bir kısmı da vicdanını dinleyerek gittiğini, gitmezse vicdani bir sorunla karşılaşacağını ifade etmiştir. Bunlara ek olarak Görüşmecî 2 (33, kadın, akademisyen) evde oturamadığını, ortamın dışında kalmak istemediğini ve “tarihi yaşamak” için Taksim’de bulunmak istediğini anlatmıştır. Ayrıca katılımcıların büyük kısmı Taksim’e bireysel olarak gittiğini ifade etmiştir.

“Artık yeter!”. Artık yeter ifadesini kullanan katılımcılar olduğu gibi, farklı ifadelerle bu hissini anlatanlar da olmuştur. Örneğin, “insanların şurasına geldi”, “eh yeter be”, “yeter artık, bu kadar da değil, yapmayın artık” gibi ifadelerle hem bir süredir yaşananlara karşı duydukları tepkiyi hem de polislin parka saldırması ve çadırları yakması karşısında hissettiklerini betimlemişlerdir.

Cuma günü Twitter’da bir anda resimler şey yapmaya başladı. İşte şöyle suratı kanayan insanlar bilmem neler [...] İşte toma birine şey sıkıyor, bir adam havada taklalar atarak yere düşüyor falan [...] O tarz görüntüler falan yansımaya başladı. Ondan sonra bir anda herkeste böyle bir şey tepkisi oldu hani, ne oluyoruz böyle arkadaş? Bu kadar da değil artık gibi bir şey. [...] Ondan sonra ben şahsen hakikaten evimde sinirlendim yani hani bir şey yapasım geldi, anlatabiliyor muyum? Yani durup dururken ne oluyor hani insaf neticede. (Görüşmecî 3, 33, erkek, doktora öğrencisi)

“Biz buradayız!”. Katılımcılar genel olarak, Taksim’e giderek kendini göstermek ve kendi gibi olanları görmek istediğini söylemiştir. Bu isteği anlatırken “biz buradayız” demek, “kalabalık olmak”, “çoğunluğu sağlamak”, “görünür olmak”, “kaç kişiyiz, neyiz”i görmek gibi ifadeler kullanmışlardır. Bir arada durulduğunda, çoğunluk olduğunda, Gezi Parkı’nda yapılmak isteneni durdurmanın mümkün olacağını ifade etmişlerdir. “Biz bunu yapabiliriz” ve “güçlüyüz, biz yalnız değiliz” gibi ifadelerle kolektife duydukları güveni belirtmişlerdir. Ayrıca, “ben gidersem bir fazla olacağız” diye düşündüğünü anlatanlar da olmuştur. Bunların dışında, katılımcılardan bazıları AKP’ye karşı olduğu için eyleme katıldığını da belirtmiştir.

Sokağa çıkan başkalarının varlığı. Başkalarının varlığının eyleme katılmadaki rolü anlatımlarda gözlenmiştir. “Yalnız olmadığını görme”, katılımcıların büyük bir kısmı tarafından ifade edilmiştir. Bunun dışında, tüm katılımcılar arkadaşlarının ve tanıdıklarının eyleme gittiğini belirtmiştir. Katılımcıların tamamı Taksim Meydanı’na ya arkadaşlarıyla birlikte gitmiş ya da tek başına gittikten sonra arkadaşlarıyla buluşmuştur. Ayrıca “millet yürürken utandığını” söyleyip eyleme katılan, “herkesin” orada olmasından söz eden ve meydanda gördüğü tanıdık kişiler karşısında “A bu da katılmış” diyerek şaşırıldığını ifade edenler de olmuştur. Bir katılımcı (Görüşmecî 9, 21, kadın, öğrenci) başlangıçta tipik bir eylem olarak baktığını, sanatçıların parka gitmesiyle birlikte olayın boyutlarını anladığını belirtmiştir.

Olayların Gelişimi

Deneyimsizlik. Katılımcıların ortak gözlemi, Taksim Meydanı’na çıkan insanların başlangıçta ne yapacağını bil(e)memesi, diğer bir deyişle, deneyimsiz olmasıdır. Bu gözlem, halkın ne yapacağını bilmemesi, insanların oryantasyonsuz olması ve kaos ifadeleriyle anlatılmıştır. Bu durumu anlatmak için, Görüşmecî 13 (38, erkek, akademisyen) öndeki kitlenin “örgütlü”, arka sokaktakilerin ise “içgüdüsel hareket” ettiğini ifade etmiştir. Ancak bir katılımcının (Görüşmecî 3) belirttiğine göre bu durum bir süre sonra aşılmıştır: “Halk hemen adapte oldu. Toma gelince [...] herkesi püskürtüyor. [...] Millet oraya hemen barikat kurdu.”

Direnişin büyüme sebepleri. Olayların büyümesinin nedenleri, eylemlerin hükümet tarafından yanlış yönetilmesinde ve polis acımasızlığında görülmüştür. Örneğin Görüşmeci 3 “polis gereğinden fazla müdahale etmesi karşısında insanların tepki vermesi sonucu olayların büyüdüğünü” söylemiştir. Katılımcıya göre “anarşik olaylara karışmayan kişilere anarşist gibi davranılması”, “teröristlere yapılabilecek bir müdahalenin” yapılması insanların eylemlere daha fazla katılmasına yol açmıştır. Aynı katılımcı, kalabalık ne zaman dağılacak gibi olsa, polis baskı yaptığını ve polis olayları sanki özellikle sıcak tutmak ister gibi davrandığını belirtmiştir.

Şiddet ve savaş. Kendisini “Türk vatandaşım, Atatürkçüyüm” diye tanımlayan bir katılımcı (Görüşmeci 7, 21, kadın, öğrenci) eylemlerde “Apo bayrağı açmadığını” o nedenle de “bir Atatürkçü’ye böyle davranılmasını” anlamlandıramadığını belirtmiş ve kendilerine polis saldırmasını aile-içi şiddete benzetmiştir. Yine Atatürkçü olarak kendini tanımlayan başka bir katılımcı (Görüşmeci 9), yaşadıklarını “bildiğiniz savaşta” diye tarif etmiş ama “savaşta revirlere saldırmak yoktur” şeklindeki ifadeyle polis saldırısının kural tanımazlığına işaret etmiştir.

Gruplar ve Ortak Bir Kimliğin Kurulumu

“Biz” ve “onlar”. Katılımcılar, “başörtülü-başörtüsüz ayrımı”, “kutuplaştırılma”, “taraf haline getirilme”, “sadece kendine benzeyenleri ortaya çıkarmaya çalışan zihniyet” ifadeleriyle bir süredir bir taraf olmaya zorlandıklarını anlatmış ve “siz-biz ayrımı” yapılmasından şikâyet etmiştir. Katılımcılar, Gezi Parkı protestolarını oldukça heterojen algılamaktadır. Bir katılımcı (Görüşmeci 10, 25, erkek, lise mezunu) “birçok farklı insan [...] herkes oradaydı” şeklindeki anlatımını “asla kendini polis, gazın önüne atmayacak insanlar oradaydı” diye sürdürmüştür. Herkesin “bir çıkış yolu aradığını ve [bu yolu] beraber aradığını” belirtmiştir. “Polislere” karşı “insanlar” betimlemelerini kullanmıştır. “İnsanlar” ise tek bir “kanat” değildir.

Başka bir katılımcı (Görüşmeci 12, 39, kadın, akademisyen), heterojenliğin parka yansıdığını görmeyen çok etkileyici olduğunu söylemiştir ve bu ayaklanmanın “AKP ile derdi olan pek çok grubun yer aldığı bir ayaklanma” olduğunu belirtmiştir. Görüşmeci 6 (29, erkek doktora öğrencisi) ise diğer eylemcilerin hem kendisine benzediğini hem de tek çeşit olmadığını ifade etmiş, “içinde herkesin olduğu” bir heterojenlikten bahsetmiştir. Aynı katılımcı protestolarda birçok grubun bulunduğunu, farklı amaçlarda ve farklı görüşlerde pek çok insanın yer aldığını söylemiştir. “Biz halkız, hiçbir grubun altında değiliz” diyen başka bir katılımcı da (Görüşmeci

8, 22, kadın, öğrenci) kendisinin de içinde olduğu kalabalığı bu şekilde betimlemiştir. Öte yandan, bazı katılımcılar tarafından eylemcilerin iyi eğitilmiş, ağırlıklı olarak genç ve eylem deneyimi olmayan kişiler olduğu görüşü de dile getirilmiştir.

“Karşı taraf” ise, AKP ya da AKP sempatanları şeklinde oldukça homojen bir biçimde betimlenmiştir. Görüşmeci 6, AKP’nin ve onu destekleyenlerin yer aldığı karşı tarafı, “kalkınmacı, biraz da Osmanlıcı olan heyecanlı bir kitle” olarak tarif etmiştir. Bir katılımcı (Görüşmeci 9) da karşı taraf hakkındaki görüşlerini “Çünkü ayırdı devlet insanları, benim vatandaşım ve yüzde elli olarak” şeklinde ortaya koymuştur.

Laik olmak ya da olmamak. Laik olma(ma)nın eylemcileri ayırt eden bir özellik olmadığı, birçok katılımcı tarafından dile getirilmiştir. Laiklik ile en fazla özdeşleştirilebilecek gruplardan olan Atatürkçü katılımcılar bile laikliği ayaklanmanın bir sebebi olarak görmemektedir. Bir katılımcının (Görüşmeci 8) “dinin hiçbir işlevi yoktu orada” ifadesi bu görüşü destekler niteliktedir. Kendisini “Atatürk’ün genci” olarak tanımlayan Görüşmeci 1 ise, insanların laik olduğu için değil, ağacı korumak istediği için parka gittiğini belirtmiştir.

Yeni doğan bir kimlik. Bir süre sonra yeni bir ortak kimlik öne çıkmaya başlamıştır: “Direnişçi kimliği”² (örn. Görüşmeci 4). Öyle ki, hiç tanımadığı insanlarla arasında yakınlık hissettiğini hatta yıllardır tanıyormuş hissine kapıldığını belirtenler olmuştur. Meydana tek başına gittiğini söyleyen bir katılımcı (Görüşmeci 12) “tek başıma değil, binlerce insanla” ifadesini kullanmıştır. Benzer bir şekilde, Görüşmeci 13 de eylemcilerle arasında “irrasyonel bir şekilde kan bağı” hissettiğini ve “aile duygusu” yaşadığını anlatmıştır. İyşan sırasında kulan bu ortak kimlik, kişilerin oldukça kısa bir süre içinde hissettiği bir şey olmuştur. Bir katılımcı (Görüşmeci 5, 24, erkek, üniversite öğrencisi) “kalabalık, kimseyi tanımiyorsun, güvenemiyorsun” diye betimlediği kitlenin içinde insanların birbirini kurtardığını anlatmış, park tamamen protestocuların olduktan sonra ise insanların birbirine bağlandığını ifade etmiştir.

Başka bir katılımcı (Görüşmeci 10) kimsenin birbirini bırakmak istemediğini söyledikten sonra “bunu örgütlü yapmak isteseyiz güçlük çekeceğiniz bir şey olurdu” demiştir. İnsanların birbirine güvenmeyi öğrendiğini, herkesin birbirine yardım etmesi gerektiğini düşündüğünü ve ihtiyacı olduğunda kendisine de yardım geleceğini bildiğini söylemiştir. İnsanların kendini oraya

2 Katılımcılara çapulcu ifadesi ile ilgili duygu ve düşünceleri de sorulmuştur. Bununla ilgili “hoşuma gitti”, “gocunmadım”, “hiç üzerime alınmadım”, “onurla taşır oldum” gibi yanıtlar alınmıştır. Dolayısıyla, çapulcu kimliğiyle ilgili bu araştırmadaki gözlemimiz, bir etiketlemenin etkisini kırmak üzere olumsuz bir nitelemenin sahiplenilmesi şeklinde olmuştur.

1 Abdullah Öcalan’ın resminin bulunduğu bayraklar.

ait hissettiğini, çünkü orada “rahat nefes aldığını”, isyanın “kişilerin bir parçası haline geldiğini”, “insanların varlıklarını paylaştığını” ve bu nedenlerle de insanların eylemi ve isyanı sahiplendiğini anlatmıştır.

Ortak kimlik ve isyanı ortaya koyan kolektifin bir parçası olmayı anlatmak için katılımcılar ortamın dışına kalmak istememek, alandan ayrıldığında kendini diğerlerini yalnız bırakıyormuş gibi hissetmek, eve gittiği zaman kendini suçlu hissetmek gibi farklı ifadeler kullanmıştır. Alandan ayrılamama, neredeyse katılımcıların tamamının ifade ettiği bir durumdur. İlk polis saldırısını yaşadktan sonra panik olduğunu anlatan bir katılımcı (Görüşmeci 3), yardım edenler sayesinde kendine gelmiş ve meydanı terk etmek yerine alanda kalarak başkalarına yardım etmiştir. Başka bir katılımcı (Görüşmeci 9) “normalde adres sormayacağınız insan, canıyla uğraşırken size Talcid³ sıkıyor” cümlesiyle eylemler sırasındaki yardımlaşmanın nasıl olduğunu belirtmiştir. Aynı katılımcı polisleri hiç bu kadar yakından görmediğini anlatmış ve gaz kapsülü sıkıldıktan sonra şoka girerek “taş kesilmiş”tir ki o sırada bile arkadaşlarını orada bırakmaması gerektiğini düşünmüştür. Görüşmeci 12 de önüne düşen adama yardım edemediğini ve o nedenle müthiş bir pişmanlık yaşadığını belirtmiştir.

Herkesin birbirini eğittiği, hoşgörünün egemen olduğu, paranın geçmediği, suçun olmadığı ortak yaşamının ve şenlik havasının direnişin cazibesini artırmış olabileceği de anlatılmıştır (Görüşmeci 4). “Oraya gelip çok şekillenen de oldu” (Görüşmeci 8) diyen katılımcının ifadesinde olduğu gibi herkesin birbirinden bir şeyler öğrendiği belirtilmiştir. Birçok görüşmeci, eylemciler arasındaki dayanışmayı, yardımlaşmayı, destek olmayı, birbirini kurtarmayı neredeyse hayatının en güzel şeyi olarak tarif etmiştir. Bu anlamda isyanı “kendi kuramını kendi yapmış bir şey” ve “Tanrı’dan habersiz cenneti çalma” şeklinde anlatan da olmuştur (Görüşmeci 10). Tüm katılımcılar, isyan sırasındaki “sıradışı” sosyalleşme pratiklerine anlatımlarında değinmiştir.

Kurulan ortak kimlikle beraber ortak amaçlar da dönüşmüştür. Bazı katılımcıların anlatımıyla parkı savunma amacı ülkedeki haksızlıklara karşı gelmeye evrilmiştir. Görüşmeci 9, “Ben de bu ülkenin bir genciyim, bir vatandaşım” diye kendini tarifleyerek eylemlere katılmıştır. Aynı katılımcı, eylemler yoluyla yaşanan dönüşümü ise, “Yeşilliği koruma mücadelesi polisin vahşetiyle birlikte parkı korumaktan, biz hakkımızı yedirmek istemiyoruz dönüşmüştür” diyerek ifade etmiştir. Görüşmeci 10 da talebin parkla başlayıp insancıl

3 Katılımcıların anlatımıyla isyan sırasında Talcid, polisin sıkıdığı göz yaşartıcı gazı karşı etkili bir şekilde kullanılmıştır. Hatta bazı katılımcılar elinde Talcid karışımı ile dolaşmış ve başkalarına bu şekilde yardım etmiştir. Bir katılımcı, kendilerine “Talcidci kızlar” dendiğini ifade etmiştir.

yaşama isteğine dönüştüğünü ifade etmiştir. Bu anlatımlardan yola çıkarak, isyan sırasında kurulan ortak kimliğin dinamik olduğunu ve bireylerin davranışlarını etkilediğini ve süreçlerden de etkilendiğini söylemek mümkündür. Bu şekilde, kimliği birlikte inşa edenler, yeni ortak amaçlar da edinebilmiştir.

İsyanın Sonuçları

Bireysel ve toplumsal faydalar. Kimi zaman bireysel ve toplumsal faydalar benzer ifadelerle ortaya konulmuştur: Umudun dolması, eskisi kadar karamsar ve mutsuz olmamak, insanların ortak paydada buluşabileceğini görmek, insanlığın ölmediğini görmek. Umudun da dâhil olmak üzere bu şekilde ifade edilenlerin hepsi hem birey düzeyinde hem toplum düzeyinde betimlenmiştir. “Hiçbir şey değişmedi. Hükümet değişmedi ama biz değiştik” diyen Görüşmeci 1, hem kendinin hem de isyana katılan ötekilerin artık daha farklı insanlar olduğunu düşünmektedir. Kendisinin politikayla ilgilenmeye başladığını da ifade etmiştir ki bu dönüşümü başka bazı katılımcılar da dile getirmiştir. Bir katılımcı (Görüşmeci 10) da anlayışı, kabullenmeyi, gönül açıklığını, beraber yaşamayı ve yardım etmeyi öğrenme gibi faydalardan bahsetmiştir.

Katılımcılar genel olarak isyanın faydaları olduğunu kanısladılar. Çoğunlukla genç kuşağın politize olması, sorgulayan, duyarlı insanların artması gibi toplumsal faydalar dile getirilmiş olmakla birlikte isyan sayesinde kırılma yaşanması, yaratıcı ve üretken bir moda girilmesi gibi bireysel faydalar belirtenler de olmuştur. Örneğin Görüşmeci 2, kafasındaki toplum resminin değiştiğini, toplumla ilgili bildiğini sandığı şeylerde kırılma yaşadığını anlatmış, farklı da olursa yan yana olunabileceğini gördüklerini, hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağına inandığını söylemiştir ve isyanla birlikte bir kamusal alanın oluşmasını başarı olarak görmüştür.

İsyanın diğer önemli faydaları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin bir şey yapmadan önce düşünmek zorunda kalması, hükümetin geri adım atması, fütursuzca davranamayacaklarını görmeleri, istediklerini kolayca yapamayacaklarını anlamaları şeklinde anlatılmıştır. Hatta Görüşmeci 5 “Başbakanın uykusunun kaçması, canının sıkılması bana yeter” demiş; Görüşmeci 7 de “bizim varlığımızı anladılar” diyerek isyanın faydasından bahsetmiştir.

Görüşmeci 6, isyanın gelecekle ilgili eylemleri yordadığı görüşündedir. Gezi’nin sivil bir eylem yapılabileceğini gösterdiğini ve “biz bir daha toplanabiliriz” dedirttiğini anlatmıştır. İsyanı, daha önce yaşanmamış bir alttan kalkışma olarak tanımlayan katılımcı da bu sebeple yeni bir eylem “yine olabilir” görüşündedir.

İsyanın faydası konusunda sadece bir kişi olumsuz görüş bildirmiştir. Ölenler olduktan sonra bu eylemler

bir şey kazandırmadı diyen bir katılımcı (Görüşmeci 7) “hakkını savundu, o yüzden öldü” şeklindeki ifadesiyle ülkede hakkını savunmanın yaşamsal riskleri barındırmasını eleştirmiştir. Travmatize olduğu izlenimi yaratan bu katılımcı (yaşadıklarını zaman zaman gözyaşları içinde anlatmış, anlatırken de vücudunun titrediğini belirtmiştir) Gezi'nin toplumsal faydaları olduğu konusunda da karamsardır. Hükümetin bir şeyleri verdiğini buna karşı hep başka şeyleri aldığını, o nedenle dengenin sağlanmadığını anlatmıştır. Kendisini “böyle insanların” yönetmesini istemeyen katılımcı, artık kendisinin de insanları başı kapalı olanlar (türbanlılar) ve olmayanlar diye ayırdığını belirtmiştir.

Kürt-Türk sorunu. Araştırmaya katılan katılımcıların her ne kadar etnik aidiyetleri sorulmamış olsa da bazı katılımcılar kendiliğinden etnik gruplarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar ise etnik grubunu belirtmeksizin Kürt-Türk sorunu konusunda görüşlerini ifade etmiştir. Katılımcılar, Kürtlerle ilgili bakış açısının ya değiştiğini ya da sahip olduğu görüşün daha da güçlendiğini ifade etmiştir. Değişim, bazı katılımcılarda olumludan olumsuza, bazılarında ise olumsuzdan olumluya doğru bir seyir izlemiştir. Örneğin, “Kürtlere karşı negatifliğim oldu” diyen bir katılımcının (Görüşmeci 7) yanında Kürtleri anladığını ama mantıklı bulmadığını ifade eden (Görüşmeci 1), devletin Kürtlere hizmet etmesi gerektiğini ama “bir karış toprağı kimsenin alamayacağını” ifade eden katılımcılar da olmuştur (Görüşmeci 5). Bunun yanında kendini “özgürlükçü” olarak gören üç farklı görüşmeci (Görüşmeci 11, 40, erkek, akademisyen; Görüşmeci 12 ve 13) Kürt ve Ermeni sorununun ülkedeki demokrasi açısından turnusol kâğıdı olduğunu söylemiştir. Bu katılımcılar, Gezi Parkı isyanında Kürtlerin varlığının inkâr edilmesini, sanki orada değillermiş gibi sunulmasını, eylemlere katkılarının küçümsenmesini, Kürtlerin yürüttüğü mücadeleye destek vermeyenlerin Kürtlerin Gezi isyanına katılmasını beklemediklerini eleştirmiştir.

Tartışma

Çalışmanın sonuçlarından yola çıkarak, isyanın aşamaları ve katılımcıların isyana katılma gerekçeleri şu şekilde özetlenebilir. Birincisi, ağaçları kesme girişimi ve çadırların yakılması ikonik bir başlangıç temsil etmektedir. Bu olay çoğunlukla “bardağı taşıran son damla” metaforuyla anlatılmıştır. Bir süredir insanların hissettiği “bunalmanın” Gezi Parkı'na yapılan müdahaleyle “patladığı” ifade edilmiştir. Katılımcılar, “artık yeter!”, “biz buradayız” demek için sokağa çıktıklarını belirtmişlerdir. Algılanan haksızlığın ancak eylem yoluyla ortadan kaldırılabilceği düşünülmüştür, çünkü katılımcılar bir süredir düşüncelerini ifade edememekten şikâyet etmiştir. Ayrıca, (yakın) başkalarının eylemlere

katılıyor olması isyana katılmanın bir diğer nedeni olarak gösterilmiştir. Alanda, çevreciler, öğrenciler, radikal örgütler, LGBTİ'ler, kadınlar, Kürtler, beyaz yakalılar, Atatürkçüler, taraftarlar gibi oldukça heterojen bir kalabalık bulunmaktadır. Katılımcılar, ağaçları ve parkı korumak amacıyla çoğunlukla tek başına veya tanıdıklarıyla Taksim Meydanı'na ulaşmaya çalıştığını anlatmıştır.

İkinci olarak, polisin hiçbir ayırım gözetmeksizin kalabalığa uyguladığı (aşırı) şiddet, bir süredir fikirlerinin sorulmadığını, rencide edildiğini, kâle alınmadığını düşünen kalabalık açısından fikrini beyan etme hakkının elinden alınması olarak yorumlanmıştır. Üçüncü olarak, polisin artan şiddeti ve başbakanın söylemleri kalabalığı direnişçi ortak kimliği etrafında birleştirmiştir. Katılımcılar, eylemlerin yanlış yönetilmesinin ve polisin acımasızlığının direnişi büyüttüğünü anlatmıştır. Öyle ki ılımlı olanlar daha da radikalleşerek polisin yasaklarına karşı çıkmıştır. Taraf olmaya zorlandıklarını belirten katılımcılar, iç grup-dış grup karşılaştırmaları yapmıştır. Katılımcılar, Gezi protestocularını (iç-grup) oldukça heterojen (halk, her çeşit insan), karşı tarafı (dış-grup) ise oldukça homojen (AKP'li ya da AKP sempatanları) algılamıştır. Son olarak, polis eylemlerinin tamamına karşı şiddeti daha da tırmandırmıştır. Park, polis baskını sonunda boşaltılmış olsa da katılımcılar eylemlerin bireysel ve toplumsal faydaları olduğu görüşündedir. Bununla ilgili ortak söylem, hem bireysel hem toplumsal açıdan geleceğe dair “umutlu olmak”la ilgilidir.

Gezi eylemlerine katılan görüşmecilerin anlatımlarına uygulanan tematik analiz bulguları diğer şehir isyanlarında betimlenen aşamalarla ve isyanları başlatan nedenlerle benzerlik göstermektedir (Drury ve Reicher, 2000, 2009; Reicher, 1996; Reicher ve Stott, 2011; Stott ve Drury, 2000; Stott ve Reicher, 1998). Buna göre, başlangıçta psikolojik olarak farklı (çeşitli sosyal ve politik gruplardan) ancak fiziksel olarak yekpare bir kalabalık, dış-grupla (polis, hükümet, AKP'liler) karşılaşmalara bağlı olarak aşama aşama ortak bir iç-grup kimliğini (Gezi direnişçileri) inşa etmiş ve bu kalabalık eylemler sonunda güçlenmiştir (empowerment).

Reicher ve Stott'un (2011) sınıfladığı üç farklı haksızlık algısı Gezi Parkı katılımcılarının anlatılarında da gözlenmiştir. Parktaki ağaçların yakılması olayına dek biriken haksızlıklardan söz edilmiştir. Bunlar arasında yaşam biçimine müdahale (kültürel haksızlık) en fazla ifade edilen haksızlık türüdür. Katılımcıların bir kısmı şehrin talan edilmesi, betonlaşması ve yeşil alanlarının daralmasının yeni bir sınıf yaratmayla ilişkisini kurmuştur (ekonomik haksızlık). Bazı katılımcılar, sürekli kredilendirilerek borçlandırılan bir kesimin varlığından söz etmiştir. Bir süredir hissedilen baskı nedeniyle katılımcılar politik haklarını kullanmadığını, en çok ifade edilen biçimiyle, herhangi bir söz söyleyemediğini anlatmıştır

(politik haksızlık). Ayrıca, katılımcılar, politik olarak kutuplaştırılmadan, taraf kılınmaya zorlanmadan, fakat bu durumda sesini çıkaramamadan, kâle alınmadan ve aşağılanmadan şikâyet etmiştir. Haksızlık algısının yanında, haksızlığın eylemler yoluyla kaldırılabilceği inancı, kolektif ortak kimliğin inşası ve kolektifin güce duyulan güven gibi isyanın diğer bileşenleri de katılımcıların anlatımlarında gözlenmiştir (Reicher ve Stott, 2011; ayrıca bkz. Drury ve Reicher, 2005, 2009; Drury ve ark., 2003).

Anlatımlarda ve söylemlerde “laik orta sınıf ayaklanmasını” destekleyen ifadeler hiç rastlanmamış, hatta bazı katılımcılar bu tespitlere itiraz etmiştir. Ancak katılımcılar anlatımlarında “halk” ifadesini sıklıkla kullanmıştır. Bu bağlamda, katılımcıların söylemleri halk ayaklanması tespitleriyle (Yörük ve Yüksel, 2014) tutarlılık göstermiştir.

Ayrıca çalışmamızın bulguları, Gezi Parkı protestolarının gruplar arası ilişkiler açısından dönüşümler yarattığını, özellikle parktaki grupların dayanışma deneyimlerinin gruplar arasındaki önyargıyı azaltmada ve toplumsal değişimde etkili olduğunu gösteren sosyal psikoloji araştırmalarının sonuçlarıyla bazı benzerlikler göstermektedir (Uluğ ve Acar, 2015). Örneğin Acar ve Uluğ (2016), Gezi Parkı protestolarına dair 34 aktivistle yürüttükleri nitel çalışmada protestolar boyunca farklı gruplarla dayanışma yoluyla ortaya konulan direnişin bu gruplara-LGBTİ’ler, kadınlar, Kürtler gibi- karşı önyargıların azaltabildiğini ortaya koymuştur.

Kısaca, Gezi Parkı protestocularının motivasyonlarını anlamaya çalışan bu araştırmada büyük ölçüde alanyazınla benzer bulgular elde edilmiştir. Bu durum, isyan dinamiklerinin kültürlerüstü, başka bir anlatımla, başka kültürlerde de gözlenebilecek, süreçlere sahip olması olarak yorumlanmıştır. Dolayısıyla, Reicher ve Stott’un (2011) koyduğu fikirlerin başka politik bağlamlarda da genellebilir olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Kültüre özgü farklılıkların genel olarak anlaşılmadıklarında ve söylemlerde ortaya çıktığı görülmüştür. Bağlama özgü farklılıklar ise, AKP hükümetinin uygulamaları, kadınların bedenini ve cinselliğini kontrol etme, başbakanın kendine özgü tarzı ve söylemleri, Kürt-Türk sorunu gibi durumlarda gözlenmiştir.

Her ne kadar Gezi protestoları Kürtlerle ya da Türk-Kürt sorunuyla ilişkili olarak ortaya çıkmamış olsa da protestocular arasında hem Kürtlerin hem Türklerin olması başka bir çatışma bağlamının protesto ortamına aktarılmasına sebep olmuştur. İsyanın ilk evresinde (özellikle Barış ve Demokrasi Partisi’nden) protestoları destekleyen veya karşı çıkan milletvekillerinin varlığı çeşitli düzeylerde açıklamaları ve eleştirileri beraberinde getirmiştir. Bunun yanında, Kürtlerin Gezi isyanına “yeterince” aktif destek vermemesi bazı katılımcılar tarafın-

dan eleştirilmiştir. Ülkedeki mevcut bir çatışma bağlamı isyan sırasında protestocular arasında ayrımcılığa yol açtığı gibi, yer yer dayanışma pratikleri de geliştirilmiştir. Fakat yine de ortak mücadele ve dayanışma deneyimlerinin, protestolar sona erdikten sonra ne derece sürdüğüyle ilgili başka çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Sonuç itibarıyla, eylemcilerin protestolara neden katıldığını anlamak kadar kolektif eylem bağlamına dair daha ayrıntılı bir fikir sahibi olabilmek için farklı gruplardan gelen protestocular arasındaki dinamiklerin de anlaşılması gerekmektedir (aynı zamanda bkz. Uluğ ve Acar, 2014, 2015). Bu çalışmanın katılımcıları tarafından belirtilen nedenlerin her birinin üç farklı kategorideki haksızlık (ekonomik, politik ve kültürel) algısıyla ilişkilendirilebilecek konular olduğu düşünülmüştür. Katılımcıların ifade ettiği haliyle, Gezi Parkına polis müdahalesi “bardağı taşıran son damla” işlevi görmüştür. Başka bir anlatımla, “ağaçların kesilmesi”, bir süredir ekonomik, politik, kültürel hakları “kesilen” insanların, “yapılan haksızlıklara karşı biriktirdiği öfkeyi kusması” gibidir. Her eylemcinin algıladığı haksızlığın içeriği ve şiddeti farklılaşabilse de (her katılımcı bir veya birkaç sebeple parka gelmiştir ve bunlar büyük ölçüde benzer sebeplerdir) bunlar alanyazında bahsedilen haksızlık türleriyle tutarlıdır. Sonuç olarak, Gezi isyanı, ortaya çıkış sebepleri ve sonuçları itibarıyla diğer şehir isyanlarıyla benzer süreçleri ve aşamaları barındırmakla birlikte, belirli özgünlüklere de sahiptir.

Bunun dışında, görüşmeler sırasında aktivist veya politik olarak örgütlü olmadıklarını ifade eden katılımcıların isyana katılma gerekçelerinin (motivasyonlarının) ve isyan davranışlarının, kendini aktivist olarak ifade eden ve politik örgütlülükler içinde yer alan kişilerinkinden farklılaşabildiği gözlenmiştir. Örneğin parka genellikle tek başlarına gittiklerini ifade eden katılımcılar için polisin uyguladığı şiddete karşı duyulan öfke, bir süredir yaşanan olumsuzluklar karşısında “bunalma” ve “patlama” isteği, parktaki çevrecilerin dayanışma ve destek çağrıları ve başkalarının (arkadaşlar, tanıdıklar) parka gidiyor oluşu, temel güdüleyicilerdir. Başka çalışmalarda da insanların parka gelme sebeplerinin polis şiddeti, ağaçları sökme girişimi ve başbakanın beyanları olduğu gösterilmiştir (KONDA, 2014). Bu çalışmanın katılımcıları ise polis şiddetinin yeni bir şey olmadığını (bu tür eylemlere polisin hep şiddetle karşılık verdiğini), ancak Gezi Parkı’ndaki çevrecilere karşı uygulanan şiddetin “çok göz önünde” ve “orantısız” olduğunu ve dozunun “haddini aştığını” ifade etmiştir. Aktivistler içinse “alışık oldukları” polis şiddetine karşı duydukları öfkeden çok, eleştirdikleri ve karşı çıktıkları politikaların protestosu temel güdüleyici olarak öne çıkmaktadır; öfke buna eşlik eden duygulardan sadece biridir (kolektif eylemleri yordayan diğer bir duygu küçümseme, aşağı görme,

horlamayı [contempt] içermektedir; bkz. Tausch ve ark., 2011). Aktivist bireylerle aktivist olmayanlar arasındaki başka bir farklılık, polis müdahalesi karşısında verilen tepkidir. Katılımcılar, karşılaştıkları ilk polis müdahalesinden sonra ne yapacaklarını bilememişlerdir. Genellikle başkalarının davranışlarını gözlemleyerek ne yapmaları gerektiğini çıkarsadıklarını ifade eden katılımcıların polis müdahalesine karşı tepkilerinin tehlikeli bir durum karşısında geliştirilen “kaçma-donma-dövüşme” reflekslerine benzediği söylenebilir. Buna karşın, aktivistlerin bilinçli bir şekilde “dövüşme” stratejisini benimsedikleri ve davranışlarına bunun yön verdiği gözlenmektedir. Diğer gözlenen bir fark, aktivist olmayan kişilerin isyan davranışlarının durumsal (bağlamsal veya geçici) olarak ortaya çıkması, buna karşın aktivistlerin eylemlerinin durumsal ve geçici faktörler tarafından belirlenmekten çok sınıf ve cinsiyet analizleri gibi ideolojik ve politik önermelere ve temellere dayanmalarıdır. Bu çerçevede aktivistlerin kolektif eylem davranışlarının herhangi bir eylem deneyimi olmayan kişilerinkinden farklılaşabilen sosyal psikolojik süreçleri ve mekanizmaları kapsadığını söylemek makul olacaktır. Curtin ve McGarty’nin (2016) belirttiği gibi, alanyazında doğrudan aktivistlere odaklanan çok az çalışma bulunmaktadır ve durumsal olarak protestolara katılan kişileri anlamamızı sağlayan bu bulgular, politik örgütlere katılmayı ve adanmayı içeren aktivistlerle ilgili psikolojik süreçleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır (aktivizm özel sayısı için bkz. McGarty, Kende ve Curtin, 2016). Bunun yanında, farklı çalışmaların sonuçları birlikte değerlendirildiğinde ülkede Gezi Parkı’na yapılan müdahale öncesi yaşanan politik gelişmelerin hem aktivistleri hem de aktivist olmayanları kızdırdığını, dolayısıyla her iki grubun da eylemlere katılmasında belirli düzeylerde etkili olduğunu söylemek de yerinde olacaktır (aktivistlerle yapılan çalışmalar için bkz. Acar ve Uluğ, 2016; Uluğ ve Acar, 2014).

Sonuç

Bu araştırma, katılımcıların anlatıları ve söylemleri üzerinden Gezi isyanını ve kendi deneyimlerini nasıl anlamlandırdığını betimleyebilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada anlatı analizi, söylem analizi ve tematik analiz bir arada kullanılmış, alanyazınla benzerlikler de anlatı ve söylem analizleri sonucunda ortaya konulmuştur. Alanyazında bu üç farklı analiz yöntemini birlikte kullanan araştırmaya pek rastlanmamaktadır. Ayrıca, Türkiye’de nitel yöntemle gerçekleştirilmiş oldukça az sayıda kolektif eylem araştırması olduğu düşünülürse çalışmanın özgünlüğü daha da iyi anlaşılabilir.

Çalışmamızda bazı kısıtlılıklar mevcuttur. Birincisi, örneklem görece küçük, bu sebeple örneklemin temsil gücü problemlidir, bulguların genellenebilirliği tar-

tışmalıdır. Ancak, araştırmamızda yer alan aktivist olmayan katılımcıların Gezi Parkı eylemlerine katılan diğer protestocularardan farklı olacağını işaret eden herhangi bir göstergenin olmadığı düşünülürse, bulgularımız ve onları sunuş biçimimizin makul olduğu da kabul edilecektir (benzer bir yorum için bkz. Evripidou ve Drury, 2013).

İkincisi, görüşmelerimizi yaptığımız bağlam göz önünde bulundurulmalıdır, çünkü söylemin nasıl kurulacağı, araştırmacı ile gerçekleştirilen diyaloga ve araştırmacının tepkilerine göre farklılık gösterebilmektedir. İnsanların beyanları (accounts) ancak söylem belirli bir bağlama yerleştirildiğinde daha iyi anlaşılabilir (Potter ve Wetherell, 1987). Ayrıca, Edwards’ın (1997) belirttiği gibi olayları anlatmaya nereden başladığı, nasıl bitirildiği, anlatının biçimini ve anlamını değiştirmektedir. Kullanılan kelimeler, kategoriler, kime, kim için, neyle ve ne için öykünün anlatıldığı, alternatif öykülerin neler olduğu, alternatif anlatımlara nasıl karşı çıktığı önemli detaylardır ve bunlar birbirine rakip anlatılar ortaya çıkarabilmektedir. Bir kişinin olay anlatımının farklı versiyonları bulunabilmektedir. Dolayısıyla, katılımcılarımızın anlatımlarının farklı versiyonlarının olabileceği unutulmamalıdır.

Üçüncüsü, Gezi Parkı protestolarının üzerinden yaklaşık üç ay geçtikten sonra görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Aradan geçen zaman içinde isyanın anlamı farklılaşmış, katılımcılar kendi pozisyonlarını yeniden anlamlandırmış olabilir. Ancak, anlatıların belirli bir örüntü göstermesi, başka çalışmalarda da benzer bulguların ortaya konması, katılımcıların benzer anlamlandırmaları olduğunu gösterir niteliktedir (ayrıca bkz. Acar ve Uluğ, 2015, 2016). Gelecek çalışmalar, Gezi Parkı katılımcılarının, isyanın üzerinden yıllar geçtikten sonra isyanı nasıl anlamlandırdıklarına ve anlamlandırma biçimlerinde herhangi bir değişiklik gösterip göstermediğine odaklanabilir.

Gezi Parkı isyanı sosyal, ekonomik, politik ve psikolojik birçok faktörün rol oynadığı çok boyutlu bir olgudur. Yine de Gezi Parkı eylemlerini sosyal psikolojik bir bakış açısıyla ele aldığımız bu çalışmanın özeldir isyanı ve kalabalık davranışları, genelde ise kolektif eylemi anlamaya katkı sunduğu kanaatindeyiz.

Kaynaklar

- Acar, Y. G. ve Uluğ, Ö. M. (2015). "Becoming us without being one": A social psychological perspective on the Gezi Park protesters and negotiating levels of identity. In G. Koc ve H. Aksu (Eds.), *Another brick in the barricade: The Gezi resistance and its aftermath* (s. 34-54). Bremen, Germany: Wiener Verlag für Sozialforschung.
- Acar, Y. G. ve Uluğ, Ö. M. (2016). Examining prejudice reduction through solidarity and togetherness experiences among Gezi Park activists in Turkey. *Journal of Social and Political Psychology*, 4(1), 166-179.
- Arat, Y. (2013). Violence, Resistance, and Gezi Park. *International Journal of Middle East Studies*, 45(4), 807-809.
- Böcü, G. (2015). The Gezi generation. In Schäfer, I. (ed.) *Youth, revolt, recognition – The young generation during and after the 'Arab spring'* (s. 52-70). Berlin, Germany: Mediterranean Institute.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Curtin N. ve McGarty, C. (2016). Expanding on psychological theories of engagement to understand activism in context(s). *Journal of Social Issues*, 72(2), 227-241.
- De Weerd, M. ve Klandermans, B. (1999). Group identification and political protest: Farmers' protest in the Netherlands. *European Journal of Social Psychology*, 29, 1073-1095.
- Drury, J., Brown, R., González, R. ve Miranda, D. (2015). Emergent social identity and observing social support predict social support provided by survivors in a disaster: solidarity in the 2010 Chile earthquake. *European Journal of Social Psychology*, 46(2), 209-223.
- Drury, J., Cocking, C. ve Reicher, S. D. (2009). The nature of collective resilience: Survivor reactions to the 2005 London Bombings. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 27(1), 66-95.
- Drury, J., Novelli, D. ve Stott, C. (2013). Psychological disaster myths in the perception and management of mass emergencies. *Journal of Applied Social Psychology*, 43(11), 2259-2270.
- Drury, J. ve Reicher, S. (2000). Collective action and psychological change: the emergence of new social identities. *British Journal of Social Psychology*, 39(4), 579-604.
- Drury, J., Reicher, S. D. ve Stott, C. (2003). Transforming the boundaries of collective identity: From the local anti-road campaign to global resistance? *Social Movement Studies*, 2, 191-212.
- Drury, J. ve Reicher, S. D. (2005). Explaining enduring empowerment: A comparative study of collective action and psychological outcomes. *European Journal of Social Psychology*, 35, 35-58.
- Drury, J. ve Reicher, S. D. (2009). Collective psychological empowerment as a model of social change: Researching crowds and power. *Journal of Social Issues*, 65, 707-725.
- Edwards, D. (1997). *Discourse and cognition*. London, UK: Sage.
- Erdoğan, E. ve Uyan-Semerci, P. (2016). Understanding young citizens' political participation in Turkey: Does 'being young' matter? *Southeast European and Black Sea Studies*, 1-19.
- Evrpidou, A. ve Drury, J. (2013). 'This is the time of tension': Collective action and subjective power in the Greek anti-austerity movement. *Contention: The Multidisciplinary Journal of Social Protest*, 1, 31-51.
- Farro, A. L. ve Demirhisar, D. G. (2013). The Gezi Park movement: A Turkish experience of the twenty-first-century collective movements. *International Review of Sociology*, 24(1), 176-189.
- Hayes, N. (2010). *Doing psychological research: Gathering and analyzing data*. Berkshire, UK: Open University Press.
- Hopkins, N. ve Reicher, S. D. (2015). The psychology of health and well-being in mass gatherings: A review and a research agenda. *Journal of Epidemiology and Global Health*, 6(2), 49-57.
- Gezici-Yalçın, M. (2007). *Collective action of immigrants from Turkey living in Germany*. Elektronik olarak yayımlanmış doktora tezi. Marburg, Almanya: Marburg Üniversitesi. <http://archiv.ub.uni-marburg.de/diss/z2007/0448/pdf/dmgy.pdf>.
- Gezici-Yalçın, M. (2009). The effect of citizenship status of immigrant youth on their political action participation. In D. Dolejsiova ve M. A. G. Lopez (Eds.). *European citizenship – in the process of construction: Challenges for citizenship, citizenship education and democratic practice in Europe* (pp. 86-98). Strasbourg, France: Council of Europe Publishing.
- Göle, N. (2013). Gezi – Anatomy of a public square movement. *Insight Turkey*, 15, 7-14.
- Göztepe, Ö. (der. 2013). *Gezi direnişi üzerine düşünceler*. Ankara: NotaBene.
- Kışloğlu, R. ve Uluğ, Ö. M. (2015). Kolektif eylem. Ö. Dirilen-Gümüş (der.), *Siyaset psikolojisi* içinde (ss. 229-256). Ankara: Nobel.
- Klandermans, B., Sabucedo, J. M. ve Rodriguez, M. (2004). Inclusiveness among identification of farmers in the Netherlands and Galicia (Spain). *European Journal of Social Psychology*, 34, 279-295.

- KONDA (2014). Gezi Raporu. Şu siteden alınmıştır: http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/KONDA_GeziRaporu2014.pdf.
- Kuymulu, M. B. (2013). Reclaiming the right to the city: Reflections on the urban uprisings in Turkey, *City*, 17(3), 274-278.
- McGarty, C., Kende, A. ve Curtin, N. (2016). Special Issue: Understanding Activism. *Journal of Social Issues*, 72(2), 223-413.
- Odağ, Ö., Uluğ, Ö. M. ve Solak, N. (2016). "Everyday I am çapulung": Çapulcu identity and collective action through social network sites in the Gezi Park protests. *Journal of Media Psychology*, 28, 148-159.
- Potter, J. ve Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behavior*. London: Sage.
- Reicher, S. D. (1984). The St. Pauls' riot: An explanation of the limits of crowd action in terms of a social identity model. *European Journal of Social Psychology*, 14, 1-21.
- Reicher, S. D. (1987). Crowd behavior as social action. In J. C. Turner, M. A. Hogg, P. J. Oakes, S. D. Reicher ve M. S. Wetherell (Eds.), *Rediscovering the social group: A self-categorization theory* (pp. 171-202). Oxford, UK: Blackwell.
- Reicher, S. D. (1996). The Battle of Westminster: Developing the social identity model of crowd behaviour in order to deal with the initiation and development of collective conflict. *European Journal of Social Psychology*, 26, 115-134.
- Reicher, S. D. (2001). The psychology of crowd dynamics. In M. Hogg ve S. Tindale (Eds.) *Blackwell handbook of social psychology: Group processes* (s. 182-208). Oxford, UK: Blackwell.
- Reicher, S. D. (2004). The context of social identity: Domination, resistance and change, *Political Psychology*, 25(6), 921-45.
- Reicher, S. D. (2011). Psychology, domination and resistance. *Europe's Journal of Psychology*, 7(2), 204-217.
- Reicher, S. D. ve Drury, J. (1999). The intergroup dynamics of collective empowerment: Substantiating the social identity model of crowd behaviour. *Group Processes and Intergroup Relations*, 2, 381-402.
- Reicher, S. D. ve Haslam, S. A. (2009). Beyond help: A social psychology of social solidarity and social cohesion. In Snyder, M. ve Sturmer, S. (Eds.), *The psychology of prosocial behaviour* (s. 289-310). Oxford, UK: Wiley-Blackwell.
- Reicher, S. D. ve Stott, C. (2011). *Mad mobs and Englishmen? Myths and realities of the 2011 riots*. London: Constable & Robinson.
- Stott, C. ve Drury, J. (2000). Crowds context and identity: Dynamic categorization processes in the 'poll tax riot'. *Human Relations*, 53(2), 247-273.
- Stott, C. ve Drury, J. (2016). Contemporary understanding of riots: Classical crowd psychology, ideology and the social identity approach. *Public Understanding of Science*, 26(1), 2-14.
- Stott, C., Adang, O., Livingstone, A. ve Schreiber, M. (2008). Tackling football hooliganism - A quantitative study of public order, policing and crowd psychology. *Psychology, Public Policy and Law*, 14(2), 115-141.
- Stott, C. ve Reicher, S. D. (1998). Crowd action as intergroup process: Introducing the police perspective. *European Journal of Social Psychology*, 28, 509-530.
- Stott, C., Hoggett, J. ve Pearson, G. (2012). 'Keeping the peace': Social identity, procedural justice and the policing of football crowds. *British Journal of Criminology*, 52(2), 381-399.
- Stott, C., Hutchison, P. ve Drury, J. (2001). 'Hooligans' a broad? Inter-group dynamics, social identity and participation in collective 'disorder' at the 1998 World Cup Finals. *British Journal of Social Psychology*, 40, 359-384.
- Stürmer, S. ve Simon, B. (2004). The role of collective identification in social movement participation: A panel study in the context of the German gay movement. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 263-277.
- Tausch, N., ve Becker, J. (2013). Emotional reactions to success and failure of collective action as predictors of future action intentions: A longitudinal investigation in the context of student protests in Germany. *British Journal of Social Psychology*, 52(3), 525-542.
- Tausch, N., Becker, J. C., Spears, R., Christ, O., Saab, R., Singh, P. ve Siddiqui, R. N. (2011). Explaining radical group behavior: Developing emotion and efficacy routes to normative and nonnormative collective action. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101(1), 129-148.
- Templeton, A., Drury, J. ve Philippides, A. (2015). From mindless masses to small groups: Conceptualizing collective behavior in crowd modeling. *Review of General Psychology*, 19(3), 215-229.
- Uluğ, Ö. M. ve Acar, Y. G. (2014). *Bir olmadan biz olmak: Farklı gruplardan aktivistlerin gözüyle Gezi direnişi*. Ankara: Dipnot.
- Uluğ, Ö. M. ve Acar, Y. G. (2015). 'We are more than alliances between groups': A social psychological perspective on the Gezi Park protesters and negotiating levels of identity. In I. David ve K. F. Tok-

- tamış (Eds.), *'Everywhere Taksim': Sowing the seeds for a new Turkey at Gezi* (pp. 77-89). Amsterdam, Netherlands: Amsterdam University Press.
- Uluğ, Ö. M. ve Solak, N. (2017). Gezi Parkı eylemlerindeki çapulcu kimliğinin, algılanan haksızlığın ve yeterliliğin kolektif hareketler yaklaşımlarında karşılaştırılması. Değerlendirilmesi için dergiye yollanmıştır.
- Vatansever, A. ve Gezici-Yalçın, M. (2015). "Ne ders olsa veririz": *Akademisyenin vasıfsız işçiye dönüşümü*. Ankara: İletişim.
- Yörük, E. (2014). The long summer of Turkey: The Gezi uprising and its historical roots. *South Atlantic Quarterly*, 113, 419–426.
- Yörük, E. ve Yüksel, M. (2014). Class and politics in Turkey's Gezi protest. *New Left Review*, 89, 103-12.

Summary

“Gezi was the last drop!”: Understanding the Gezi Park Protests From a Social-Psychological Perspective

Meral Gezici-Yalçın

Abant İzzet Baysal University

Özden Melis Uluğ

University of Massachusetts Amherst

June 2013 was a milestone in the history of Turkey, as the protest to protect Gezi Park in Taksim Square broke out. Immediately after, protests spread to other districts in İstanbul and to other cities in the country. This uprising has been examined from various perspectives by different disciplines such as sociology and political science. Despite being limited, a literature in Turkish on the Gezi Park protests has been built (e.g., Yörük & Yüksel, 2014). A few studies on the Gezi Park protests have been conducted from a social-psychological perspective as well (e.g., Odağ, Uluğ, & Solak, 2016; Uluğ & Solak, 2017). However, these studies have mostly been conducted with activists (see e.g., Acar & Uluğ, 2015, 2016; Uluğ & Acar, 2014, 2015).

Although understanding activism in protests is important, it is also crucial to understand the motivations for participation in an uprising of people who do not have an activist identity. Studies on activism show that individuals' past protest participation predicts their future protest participation (e.g., Stürmer & Simon, 2004). Moreover, the actions of activists are not determined by situational or temporary factors, but by ideological and political considerations (see McGarty, Kende, & Curtin, 2016). Therefore, it is important to understand motivations of those who either have not participated in collective action before or do not have activist identities.

In this respect, the literature on crowds and urban riots provides an important framework to understand the Gezi Park protests (e.g., Drury & Reicher, 2005; Reicher & Stott, 2011). Studies on urban riots indicate that injustice appraisals, lack of alternatives to confrontation, building in-group identity (shared identity), and a sense of collective power (group efficacy) are main elements of riots. In addition, four stages of crowd action are described as a) gathering of the crowd; b) building a new social group in time due to the intervention of outgroup;

c) increasing the tension between the ingroup and the outgroup, and d) empowerment.

In this study, first, it is aimed to describe the motivations and experiences of those who do not see themselves as activists and to understand how they make sense of the protests. Second, both the patterns of the protests in terms of its stages and the motivations of participants will be compared with the international literature based on the analysis of our participants' narratives and discourses.

Method

Both inductive and deductive research methods have been applied, first, to describe the patterns of the Gezi Park protests through the accounts of participants, and second, to compare the similarities and differences with the previous findings in the literature (see Hayes, 2010). Accordingly, the interview questions were pre-determined based on the literature, which is a theory-driven process (top-down research method). However, in the interviews, the flexibility was given to the participants when they mentioned new themes, and further questions were asked if needed. Thus, semi-structured interview technique was applied. After analyzing the data, the patterns similar to or distinct from the findings in the literature were described, which is a data-driven process (bottom-up research method). To do so, thematic analysis, discourse analysis, and narrative analysis were applied together in order to complement each other.

Participants

Thirteen people from İstanbul who were protestors in the Gezi Park uprising participated in our study. First, we reached eight participants and then we used snowball sampling to reach the other five participants. Three out

of 13 participants held a PhD, four a Master's and six high school degrees. We argue that the participants in our study represent the profile of Gezi Park protesters, as every three out of five participants in Gezi continued their education after high school (42.8% hold a university degree, 12.9% hold Master's degree/PhD; see KONDA, 2014).

Procedure

Through semi-structured interviews, participants described their own experiences in the Gezi protests approximately three months after the protests. Interview questions were asked in the same order for all participants: The start of the protests ("Could you please tell me how all the events began? How did everything start?"), individual reasons ("Why did you participate in the protests?"), experiences and emotions throughout the protests ("What have you experienced?", "How did you feel?", "What kinds of protests have you supported?"), group identification ("Were there any groups that you felt close to, shared the views of or behaved in line with throughout the protests?", "Do you identify with any of the groups in the protests?"), benefits of the resistance ("Do you think that the Gezi protests brought any benefits?"), and the use of social media ("Did you use any social media networks such as Twitter throughout the protests?").

First, all interviews were fully transcribed. Then, each participant's narratives and discourses were analyzed separately. Later, similar themes throughout participants' narratives and discourses were determined and consequently described. Thus, similar narratives and discourses were brought together under the same themes.

Results

The findings of the study can be summarized in the following way. First, the attempts to cut the trees in the Gezi Park and to burn the tents of the environmentalist activists represent an "iconic start". This event was mostly expressed by the participants by using the metaphor of "the last drop". Participants stated that they took to the streets in order to say "Enough is enough!" and "We are here". Participants believed that oppression by the government and injustice in society could only be diminished through protests. They also complained about not being able to express their opinions freely for a long time. In addition, (close) others' presence in the protests motivated participants to take part in the protests. Participants mentioned that there was a very heterogeneous crowd, such as people from environmentalists, students,

radical organizations, LGBTIs, women, Kurds, white collar workers, Atatürkists and football club supporters.

Second, the police's extreme violence over the crowd was perceived by the protestors—who had long thought their opinions about anything were not asked and had felt offended—as the denial of their right to free speech. Third, police's increasing violence and then Prime Minister Erdoğan's discourse brought the crowd together under the common identity of "Gezi resistor". Participants stated that the police brutality increased their resistance. This even led to some moderate protestors to become more radical and act against the police. During the protests, the protestors made comparisons based on in- and out-groups. For example, they stated that they perceived the Gezi Park protestors (in-group) as people from all layers of society (perceived in-group heterogeneity), and the out-group as AKP supporters or sympathizers (perceived out-group homogeneity). In the last instance, even though Gezi Park was evacuated by the police, the participants still argued that the protests brought both personal and societal benefits. The common discourse about this point was being hopeful about themselves and society as a whole.

Discussion

Our results concur with the literature in terms of describing the motivations behind people's participation and the stages of urban riots (Drury & Reicher, 2000, 2009; Reicher, 1996; Reicher & Stott, 2011; Stott & Drury, 2000; Stott & Reicher, 1998). Our findings suggest that the crowd in Gezi built its common identity (i.e., Gezi resistor) step by step due to the encounters with the out-group (i.e., police, government, AKP supporters); consequently, the crowd felt empowered at the end of the protests.

Perceived injustices categorized by Reicher and Stott (2011) are also seen among the Gezi Park protestors' narratives. Among those, intervention in one's own life (e.g., one's body and sexuality, and decisions on how many kids one should have) is mostly mentioned (cultural injustice). Some of the participants relate the destruction of the city (İstanbul) by destroying green areas and constructing buildings with creating an advantaged new "class" (economic injustice). Due to the political pressure, participants mention that they could not use their political rights and they could not even voice one single concern (political injustice). In addition, participants complain about being polarized, forced to take a side, but at the same time, not being able to voice their concerns and being belittled. In addition to perceived injustice, other elements of riots such as lack of alternatives to confrontation; building in-group identity (shared

identity), and a sense of collective power (group efficacy) are also seen among the narratives of the participants (Reicher & Stott, 2011; see also Drury et al., 2003; Drury & Reicher, 2005, 2009).

All in all, it is reasonable to argue that the ideas claimed by Reicher and Stott (2011) are generalizable to other political contexts, although context-specific issues may still be seen. In our context, the policies of the AKP government, control over women's bodies and sexuality, the then prime minister's discourse, and the Turkish-Kurdish conflict can be considered as context-specific differences in terms of motivations behind protest participation.

Our study has some limitations. First, our sample is relatively small, hence the representation of the sample and the generalizability of the findings are problematic. However, our findings and the way we present them are reasonable (for a similar argument, see Evripidou &

Drury, 2013). Second, interviews were conducted almost three months after the protests. Participants' interpretation of their own positions and the protests might have changed after the protests ended. However, based on the similarities between our study and other studies on Gezi, we can argue that to some extent meanings of the protests for our participants remained the same, though, three months after the protests (see also Acar & Uluğ, 2015, 2016).

The Gezi Park protests are a multi-level phenomenon where various social, economic, political and psychological factors intersect. Nevertheless, we believe that our study, which examines the Gezi Park protests from a social psychological perspective, contributes to the understanding of urban riots and crowd behaviors in particular, and collective action in general.

Keywords: Gezi Park protests, collective action, narrative analysis, discourse analysis, thematic analysis